

Summary

Daniilchenko I. R. Normative basis of treatment organization of child-victims of family violence. – Article.

This article dedicated analyzes of the domestic violence against children. This is an attempt to define the diversity of criminal violence against children and to display versatility of the problems of violent crime struggle.

Key words: domestic violence, violence against children, mental and physical violence, prevention of violence.

УДК 343.9.022:343.431

Г. П. Жаровська

«ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ» ЯК ФОРМА ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Торгівля людьми як форма транснаціональної злочинної діяльності є реальністю нашого часу, новою формою рабства, яке в ХХІ столітті набуло нових рис. У всьому світі щорічно від 700 000 до 4 000 000 чоловіків, жінок і дітей купуються, продаються, перевозяться й утримуються проти їх волі в умовах, подібних до рабства. Торгівля людьми згідно з оцінками експертів вважається третьою за прибутковістю сферою діяльності організованої злочинності, особливо в частині її транснаціональної складової, поряд із торгівлею зброєю й наркотиками. Центр ООН із міжнародного попередження злочинів вважає, що щорічно світовий ринок торгівлі людьми дає 12 мільярдів доларів прибутку, при цьому доходи від продажу людей використовуються для організації міжнародної терористичної діяльності [2].

Торгівля людьми у транснаціональному масштабі залишається актуальною проблемою й для України. У 2000–2012 рр. правоохоронними органами було зареєстровано 8 676 осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Водночас звертає на себе увагу, що Україна дедалі більше стає країною призначення для торгівлі людьми з метою трудової експлуатації в сільському господарстві та на будівництві, постраждалими від цих злочинів стають іноземні громадяни, кількість яких нараховує кілька десятків на рік [8].

Слід зазначити, що нині не існує точної й надійної статистики у сфері торгівлі людьми із двох причин. З одного боку, більшість тих, хто був проданий, ніколи не визнаються як такі імміграційною владою. Крім того, в більшості країн дані щодо торгівлі людьми збираються вкрай нерегулярно. З іншого боку, загроза депортації зазвичай стримує людей, постраждалих від торгівлі й експлуатації, від звернення за допомогою до офіційної влади, тому більша частина постраждалих від торгівлі людьми залишається прихованою для статистики.

Стан дослідження. Досліджуючи проблему торгівлі людьми як форми організованої транснаціональної злочинної діяльності, перш за все слід звернутися до напрацювань попередників, розглянути принципові підходи до визначення цього явища сучасної кримінальної дійсності. Необхідно визнати, що за останні роки в Україні з'явився ряд досліджень, присвячених проблемі торгівлі людьми. Серед них слід звернути увагу на праці Т.І. Возної [1], В.А. Козак [3], Я.Г. Лизогуба [6],

А.М. Орлеан [7], В.М. Підгородинського [8], В.В. Пясковського [10], О.В. Святун [11] та інших, принциповим висновком з яких слід вважати думку, що торгівля людьми є злочином, у результаті якого завжди заподіюється шкода суспільним відносинам, пов'язаним зі свободою, честю й гідністю людини, які є безпосереднім об'єктом цього злочину [8]. Жертвами торгівлі людьми, як зазначає О.В. Святун, як правило, є особи жіночої статі з метою сексуальної експлуатації, проте торгівля людьми є більш широким поняттям, що включає в себе також торгівлю трудовими ресурсами, дітьми з метою використання в жебрацтві та в наданні послуг сексуального характеру, переміщення осіб із метою вилучення і трансплантації органів. Цей злочин характеризується ознакою транскордонності, тобто процес вчинення цього злочину виходить за межі однієї держави й набуває ознак злочину міжнародного характеру [11].

Водночас деякі думки, викладені в цих дослідженнях, здаються спірними, зокрема, принципову незгоду викликає застосування поняття «торгівля живим товаром», яке дослідники використовують як синонім поняття «торгівля людьми», оскільки «живий товар» із кримінологічної точки зору являє собою будь-яку живу істоту, в тому числі й тварин, які можуть переміщуватися як законно, так і незаконно, тобто поняття «торгівля живим товаром» слід вважати більш широким, ніж поняття «торгівля людьми» [3].

Також у цих роботах недостатньо мірою досліджені проблеми торгівлі людьми як форми організованої злочинної діяльності, що обумовлює мету й завдання дослідження: проаналізувати організований характер торгівлі людьми як форми транснаціональної злочинної діяльності.

Виклад основних положень. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності констатує, що торгівля людьми являє собою дії, вчинені з метою експлуатації, вербування, перевезення, передавання, приховування або одержання людей шляхом загрози силою чи її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою чи вразливістю стану або шляхом підкупу у вигляді платежів чи вигод для отримання згоди особи, що контролює іншу особу. Експлуатація включає в себе, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів [4].

Визначення поняття «торгівля людьми» складається із трьох самостійних частин: 1) злочинні дії; 2) засоби, що використовуються для вчинення цих дій; 3) цілі (експлуатація).

Для застосування цього визначення потрібна наявність щонайменше одного елемента в кожній із цих трьох груп: акт (дія) вербування, перевезення, передачі, приховування або одержання людей; за допомогою загрози, сили та інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або з використанням уразливого стану, або пропозиції платежів чи вигод особі, яка має контроль над жертвою; в цілях експлуатації, що включає в себе експлуатацію проституції та інші форми сексуальної експлуатації, примусової праці або послуг, рабство чи подібну до рабства практику, а також вилучення органів.

Якщо ж звернутися до національного кримінального законодавства, то цей злочин відповідно до ч. 1 ст. 149 КК України являє собою вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи вразливого стану особи [5].

Під експлуатацією людини слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо [5].

Можна погодитися з думкою Я.Г. Лізогуб щодо того, що ця стаття КК України потребує вдосконалення, оскільки вона не дає повноцінного розуміння кримінального явища, яке являє собою торгівля людьми [6].

Принциповим здається питання про те, яким чином відрізнити незаконну експлуатацію людини від цілком законної її експлуатації (яка обов'язково буде мати місце, якщо особа працює або ж надає послуги за наймом), коли, наприклад, дане переміщення здійснюють комерційні фірми із працевлаштування на цілком легальній основі.

На нашу думку, підставами для такого розмежування слід вважати таке:

1. Легальний юридичний статус особи, організації, яка здійснює легальне переміщення, й відсутність такого статусу, якщо йдеться про торгівлю людьми.

2. Легальна юридична угода з особою, яка є суб'єктом переміщення, і відсутність такої угоди, якщо йдеться про торгівлю людьми.

3. Подальший легальний юридичний статус особи в країні переміщення, відсутність такого статусу, якщо йдеться про торгівлю людьми.

4. Метою переміщення може бути виключно легальна діяльність, дозволена законами України, та участь у нелегальному кримінальному бізнесі, якщо йдеться про торгівлю людьми.

При цьому відсутність будь-якої ознаки легальності, як здається, дає підстави стверджувати, що в конкретному випадку йдеться саме про торгівлю людьми.

У ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» торгівля людьми визначається як здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а також вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, вразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнається злочином [5].

Водночас слід розуміти, що використання «силових» методів примусу, а також обману, шахрайства тощо, не можна вважати головною ознакою торгівлі людьми.

Добре відомі випадки, коли особи погоджувалися на участь у цих злочинах добровільно, коли мова не йшла про будь-яку форму примусу. Тому дозволимо собі скорегувати визначення, подане в законі, зазначивши, що торгівлею людьми слід вважати будь-яке переміщення особи з метою її подальшої експлуатації, у тому

числі й сексуальної, з метою отримання прибутку організаторами такого переміщення, яке здійснюється як на добровільних договірних засадах, так і з використанням шахрайства, шантажу, вразливого стану людини тощо.

Це визначення дає можливість виділити такі ознаки злочину, який визнається торгівлею людьми: обов'язкове переміщення особи, наявність подальшої експлуатації, отримання прибутку особами, які організували таке переміщення, при цьому ознака засобу впливу на особу є вторинною щодо ознак, наведених вище.

Аналізуючи обрану форму транснаціональної злочинної діяльності слід визнати її «технологічність» і впорядкованість, що дає підстави вважати цей злочин чітко структурованим та організованим.

Дослідження автора цієї статті свідчать, що механізм торгівлі людьми передбачає переміщення жертв після укладення незаконних угод чи домовленостей (або з метою укладення таких угод) до інших країн, де вони й піддаються експлуатації. Прямуючи до місця експлуатації, жертви торгівлі людьми можуть переміщатися через один або кілька транзитних регіонів, де вони можуть бути перепродані, тимчасово експлуатуватися або заховані в транзитних чи перевалочних приміщеннях.

Канал торгівлі людьми, у якому окремі етапи реалізуються одним злочинним формуванням, ми назвемо «моноканалом», якщо в каналі діють різні злочинні організації, то його слід вважати «поліканалом».

Типова схема організованої злочинної діяльності в моноканалі досить проста: перший етап – залучення жертв до сфери торгівлі людьми (вербування, викрадення тощо); другий етап – переміщення (легальне або нелегальне) жертв до місця експлуатації; третій етап – безпосередня експлуатація жертв торгівлі людьми.

Діяльність злочинних організацій, які створили поліканал, більш складна й витончена. У структурі діяльності «поліканалу» торгівлі людьми слід розрізняти ряд етапів, що послідовно змінюють один одного:

– перший етап – залучення (вербування, викрадення тощо) жертв, їх перевезення й продаж злочинним організаціям, що спеціалізуються на другому й третьому етапах;

– другий етап – посередництво під час торгівлі людьми. Передбачає купівлю жертв у злочинних формувань, які спеціалізуються на першому етапі, і перепродаж їх за більш високу ціну злочинним організаціям, що спеціалізуються на третьому етапі. Ця фаза не є обов'язковою й залежить від організації конкретного каналу;

– третій етап – купівля жертв торгівлі людьми у злочинних організацій, що спеціалізуються на першому й другому етапах, та безпосередня експлуатація жертв.

Залежно від ступеня відкритості діяльності злочинних організацій слід розрізняти вербування осіб для торгівлі людьми у гласній і негласній формах.

Під час здійснення торгівлі людьми в гласній формі з метою пошуку жертв, а також споживачів їх послуг використовуються різні прийоми гласної реклами, коли злочинні організації через засоби масової інформації звертаються з відповідними пропозиціями до невизначеного кола осіб.

Із метою приховування злочинного характеру діяльності в таких випадках злочинні організації змушені застосовувати різні прийоми прикриття злочинної

діяльності, використовуючи офіси, різні прийоми співбесіди, технології легального відбору, кастинги тощо. Гласні засоби пошуку жертв характерні для таких видів нелегальної діяльності, як проституція й нелегальне працевлаштування.

За негласної форми пошук потенційних жертв здійснюється без будь-якого рекламування, зазвичай у середовищі, де може знаходитися чи збиратися інформація про потенційних жертв, наприклад, у базах даних або картотеках лікувальних закладів, інтернатів, пологових будинків, агентств із працевлаштування у середовищі осіб, які займаються проституцією, бродяжництвом, пошуком роботи тощо.

Негласні засоби пошуку жертв характерні для таких насильницьких видів експлуатації людини, як виготовлення відеопродукції зі сценами реального насильства й катування, сексуальна експлуатація у формі садомазохізму, вилучення органів і тканин, а також проведення медичних та інших дослідів на людині. При цьому нерідко заволодіння потенційними жертвами здійснюється у формі викрадення людини, у деяких випадках пошук жертв здійснюється за попереднім замовленням злочинних організацій-контрагентів (посередників або експлуататорів). У зв'язку з тим, що суб'єкти торгівлі людьми «втягують» у неї лише заздалегідь відібраних осіб та, як правило, уникають контактів із випадковими знайомими, проведення оперативно-розшукових заходів представляється проблемним, що робить боротьбу із цим видом транснаціональної злочинності складною й непередбачуваною з точки зору отримання реальних результатів, що ставить цей вид злочинності в ряд особливо небезпечних транснаціональних злочинів.

Однією з важливих особливостей розслідування кримінальних справ із торгівлі людьми є те, що суб'єктами протидії можуть бути не лише особи, які вчинили злочин, а й самі жертви. Така протидія може виражатися в різних формах перешкоджання розслідуванню: від активних дій із приховання або знищення слідів злочину до таких пасивних форм, як відмова від подання заяви, ухилення від дачі показань, що викривають торговців людьми, або участі в інших слідчих діях, а також оперативно-розшукових заходах.

Аналіз передумов надання протидії з боку потерпілого дозволяє виділити такі типові причини, які спонукають жертв торгівлі людьми до подібної поведінки: 1) небажання розголосу відомостей, що принижують честь і гідність потерпілого, у тому числі про рід діяльності, яким йому доводилося займатися в процесі експлуатації. Особливо це стосується осіб, які займалися проституцією; 2) побоювання помсти з боку торговців людьми; 3) підкорення своїй долі, апатія до навколишньої дійсності; 4) життєві установки, не сумісні з ідеєю співпраці із правоохоронними органами; 5) лояльне ставлення до торговців людьми; 6) вплив окремих психологічних факторів, у тому числі небажання ініціювати негативні спогади про пережите; 7) бажання приховати від правоохоронних органів вчинені правопорушення, у тому числі злочини, до вчинення яких вони були підштовхнуті торговцями людьми. До таких правопорушень можуть бути віднесені незаконне перетинання державного кордону, використання завідомо підроблених документів, заняття проституцією, зберігання (вживання) наркотичних речовин, порушення міграційного законодавства країни перебування або встановленого режиму проживання в ній [12, с. 104].

Таким чином, торгівля людьми й експлуатація людини в ХХІ столітті фактично є формою рабства, тим явищем, яке наші предки подолали століття тому [13, с. 4]. Це антисоціальне явище остаточно трансформувалося в окремий вид високоорганізованого кримінального бізнесу, який у наш час являє собою загрозу національній безпеці всіх країн цивілізованого світу.

Висновки. Торгівля людьми – глобальна світова проблема. Використання її в кримінальному бізнесі є однією зі складних соціальних проблем українського суспільства. Сформована в Україні нормативно-правова база для боротьби із цим видом транснаціональної злочинності потребує подальшого вдосконалення відповідно до міжнародних вимог і стандартів забезпечення прав кожної особи та контролю за виконанням законодавства щодо їх охорони.

Внаслідок викладеного вбачається необхідним проведення подальшого дослідження кримінологічного феномену торгівлі людьми, аналізу кримінально-правових норм і законопроектів із протидії торгівлі, дослідження законодавчого досвіду зарубіжних країн, вироблення системи заходів протидії вивезення людей за кордон і вивчення цілого ряду інших аспектів. Усе це дозволить значно оптимізувати розуміння проблеми торгівлі людьми й підвищити ефективність охорони прав і свобод людини.

Література

1. Возна Т.І. Діяльність правоохоронних органів і неурядових організацій та їх взаємодія щодо запобігання та боротьби з торгівлею людьми : дис. ... канд. юрид. наук ; спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Т.І. Возна ; Національний університет внутрішніх справ. – Х., 2003. – 207 с.
2. Ерохина Л.Д. Два лика транснаціональної організованої преступности: терроризм и торговля людьми / Л.Д. Ерохина // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.crime.vl.ru>.
3. Козак В.А. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми (аналіз складу злочину) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В.А. Козак ; Національна юридична академія ім. Я. Мудрого. – Х., 2002. – 196 с.
4. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_789.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
6. Лизогуб Я.Г. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Я.Г. Лизогуб ; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 202 с.
7. Орлеан А.М. Соціальна обумовленість криміналізації та кримінально-правова характеристика торгівлі людьми: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / А.М. Орлеан ; Національний університет внутрішніх справ. – Х., 2003. – 226 с.
8. Підгородинський В.М. Відповідальність за торгівлю людьми за кримінальним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В.М. Підгородинський. – О., 2005. – 205 с.
9. Права людини в Україні. Торгівля людьми як порушення прав людини : [довідь правозахисних організацій] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1362662821>.
10. Пяковський В.В. Методика розслідування торгівлі людьми : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / В.В. Пяковський ; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2004. – 225 с.

11. Святун О.В. Європейські механізми боротьби із торгівлею людьми : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 « Міжнародне право» / О.В. Святун ; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 203 с.
12. Типологический подход при производстве по уголовным делам о торговле людьми : [учеб. пособие] / [Г.К. Смирнов, Т.В. Варчук, Л.С. Дубовая]; под ред. Г.К. Смирнова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 143 с.
13. Торговля людьми и легализация преступных доходов. Вопросы противодействия : [науч.-практ. пособие] / [А. Андреани и др.]; под ред. О.П. Левченко. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 271 с.

Анотація

Жаровська Г. П. Торговля людьми как форма организованной преступной деятельности. – Статья.

У статі розглянуто проблеми торгівлі людьми як форми транснаціональної злочинної діяльності. Визначаються підстави диференціації незаконної експлуатації людини та легальної. Робиться висновок, що торгівля людьми є антисоціальним явищем, трансформованим в окремий вид високоорганізованого кримінального бізнесу, який у наш час являє собою загрозу національній безпеці всіх країн цивілізованого світу.

Ключові слова: торгівля людьми, транснаціональна злочинність, експлуатація, жертва, вербування, примус.

Аннотация

Жаровская Г. П. Торговля людьми как форма организованной преступной деятельности. – Статья.

В статье определены проблемы торговли людьми как формы транснациональной преступной деятельности. Определяются основания дифференциации незаконной эксплуатации человека и легальной. Делается вывод о том, что торговля людьми является антисоциальным явлением, трансформированным в отдельный вид высокоорганизованного уголовного бизнеса, который в наше время является угрозой национальной безопасности всех стран цивилизованного мира.

Ключевые слова: торговля людьми, транснациональная преступность, эксплуатация, жертва, вербовка, принуждение.

Summary

Zharovska H. P. Human trafficking as a form of organized criminal activity. – Article.

The article deals with problems of human trafficking as a form of transnational criminal activity. The basis for differentiation of the illegal human exploitation from legal human exploitation is determined. It is concluded that human trafficking is anti-social phenomenon, transformed into individual type of a highly organized criminal business, which nowadays is a threat to the national security of all countries of the civilized world.

Key words: human trafficking, transnational crime, exploitation, victim, recruitment, coercion.

УДК 343.12

О. В. Керевич

ТАКТИЧНІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ

Актуальність теми. Зміна моделі кримінального провадження в Україні стала частиною загальної правової реформи щодо гармонізації вітчизняного законодавства відповідно до міжнародних стандартів, що зумовило перегляд низки положень різних галузей права, у тому числі кримінального процесуального права [1, с. 8].

До основоположних прав людини відноситься право на житло та його недоторканість. Зокрема, у ст. 12 Загальної декларації прав людини зазначається, що «ніхто не може зазнавати безпідставного втручання в його особисте та сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємницю його кореспонденції». Крім того, аналогічні права проголошені й у Міжнародному пакті про